

EDUCAR: ENTRE LA CONTRADICCIÓ I L'ESPERANÇA¹

Francesca Majó i Clavell

INTRODUCCIÓ

En el decurs del temps, la història ens ha anat presentant diferents maneres de desenvolupar una funció social: la de «fer de mestre», i aquestes maneres han estat condicionades gairebé sempre pels interessos polítics dominants dels diferents moments històrics viscuts, i per les exigències i comandes de la societat, que ha anat canviant amb el pas del temps, els contextos i els marcs en què s'ha desenvolupat l'acció d'ensenyament i l'acció educadora: el bressol, la casa, el carrer, l'escola. S'han anat succeint, doncs, les diferents maneres de fer i els diferents tipus d'institucions en què els infants han portat a terme els aprenentatges i han accedit a l'educació; de cada moment, n'ha sortit també un tipus de gestor escolar: el mestre, capaç de respondre a les diferents realitats. És indubtable que, d'una manera o altra, ha funcionat sempre el binomi societat-educació.

Aquesta trajectòria d'anys i segles ha anat forjant diferents imatges de l'«ésser» i de «fer de mestre»: del seu perfil professional, de les característiques pròpies de la seva funció, ressaltant-ne o exigint-li de vegades unes responsabilitats per damunt d'unes altres, donant-li o limitant-li protagonismes, o obrint-lo a nous horitzons i exigències d'aquesta funció social de l'ensenyament i de l'educació que podríem dir que és tan vella, tan antiga, com la mateixa humanitat.

1. Aquest text correspon a la conferència pronunciada per l'autora en les III Jornades organitzades pel Programa d'Educació Infantil de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona, sobre «Educació infantil: el vell i bell ofici d'educar», els dies 23 i 24 de maig de 2003. Agraïm a l'ICE de la Universitat de Barcelona l'autorització per reproduir aquesta conferència que manté el caràcter d'oralitat en la seva reproducció escrita.

Però ara, aquí, no repassarem els trets històrics d'aquesta evolució; ho han fet els estudiosos analitzant els petits i grans passos que ens han portat a l'actual realitat, la que avui vivim; caldrà de totes maneres acollir i reflexionar, des de totes les perspectives, el passat, perquè ha condicionat el present actual, i és bàsic per poder construir el futur. Un present i un futur que s'inscriuen en un món canviant; un món de ciència i tecnologia; un món que ha fet caure les barres que limiten els països per entrar en una dimensió universal, més global. Un món de multilingüisme i multiculturalisme; és l'avui de la informació i la comunicació que canvia radicalment la manera de viure, d'entendre's i relacionar-se les persones. Vivim l'era de la informació tecnològica que transformarà radicalment la vida dels adults i dels infants, i els convertirà a tots en ciutadans del món.

UN MÓN EN PERMANENT TRANSFORMACIÓ

Acabem d'estrenar segle i mil·lenni, i aquest fet està generant uns sentiments d'il·lusió i de por alhora; és l'angoixa de les pèrdues i dels nous riscos davant la incertesa del futur. Sentim que el món corre, vola. Potser no som prou conscients dels canvis que, a grans velocitats, s'estan produint; immersos en aquests canvis, vivint-los dia a dia, potser no acabem de copsar la gran dimensió de les transformacions històriques ni el ritme frenètic que ens envolta; tots aquests canvis es poden interpretar de moltes maneres i de maneres ben diferents. On ens porten?...

Com a educadors cal conèixer el món en què vivim, els canvis i les transformacions reals que es produeixen, per saber on som, per conèixer què podem fer, què haurem d'assumir i a què ens haurem d'enfrontar; i per descobrir sobretot quina és, en la realitat actual, la nostra funció educadora.

Assenyalem-ne alguns trets significatius:

EL MÓN ESTÀ CANVIANT

— En els últims vint-i-cinc anys la població mundial s'ha duplicat, però el nostre país a penes ha crescut un 10 % i la mitjana europea ha baixat un xic.

— Es viu la pressió demogràfica de l'anomenat Tercer Món sobre Europa, en la mesura que el nostre país és porta d'entrada per als qui arriben del nord d'Àfrica i Sud-amèrica; Espanya, que era país que generava immigrants, és avui receptor d'immigrants.

— La riquesa mundial ha augmentat; però els països pobres són cada vegada més pobres; el 80 % de la població viu en la misèria i el 20 % té el domini dels diners i del poder; és un món dividit entre rics i pobres, en què els rics són cada vegada més rics, i els pobres, cada vegada més pobres.

— La meitat de la població en edat escolar va a l'escola i l'altra meitat, no; la pitjor privació és la ignorància i no reconèixer que l'educació és la inversió més productiva de totes; l'educació no és, doncs, un dret per a tots, malgrat que hagi estat proclamada per les Nacions Unides la Convenció Internacional dels Drets dels Infants, aprovada per l'Assemblea de les Nacions Unides el 20 de novembre de 1989.

— Vivim en una societat de ciència i tecnologia; de la gran facilitat de comunicacions, en neix el concepte de *l'aldea mundial*, en què cada habitant pot saber a l'acte què passa en cada lloc del món.

— Del radicalisme polític del 68, passant per l'esperança de redemocratació dels països del sud d'Europa i l'ingrés a la Comunitat Europea, constatem actualment, en tots els àmbits, una regressió mundial amb una pila de conflictes dramàtics no resolts a l'Orient Mitjà i el sud-est asiàtic, i les dictadures de Sud-amèrica.

— La humanitat pateix el fet que, per primera vegada a la història, és capaç d'autodestruir-se mitjançant les armes atòmiques; sorgeix el pacifisme contra les potències omnipotents i destructores.

— Creix la consciència ecologista arran de la intervenció humana sobre el medi ambient, però es continuen produint greus cataclismes, amb conseqüències imprevisibles.

— És el moment de l'exploració espacial; amb molts avenços i també amb errors.

— La robòtica té efectes directes en el món del treball; en el segle passat es va mecanitzar la producció; ara no només la producció, sinó els processos de disseny, control i gestió s'han robotitzat.

— Processos com l'aparició de la sida, l'increment de la fam en el món, o els desastres naturals situen la nova frontera de la ciència en un àmbit, fins ara, marginal: la biologia.

— S'incrementen les peticions de serveis personals concrets: la sanitat, l'educació, els serveis socials.

— La família també canvia la seva estructura; disminueix la nupcialitat i augmenta l'esperança de vida; augmenten les possibilitats que els fills siguin únics, en famílies monoparentals.

— El treball extradomèstic de la dona mare augmenta i l'estructura interna de les parelles comença a democratitzar-se, si bé amb molts conflictes. Can-

vien també les necessitats dels infants, les maneres d'atendre'ls, i apareixen les noves maneres de fer d'avis; s'imposa cada vegada més la necessitat d'escoles per als petits per educar aquelles actituds i aptituds que només es generen en els grups d'iguals.

— Des del punt de vista religiós, es constata la disminució del nombre de practicants en totes les religions i el retorn al fonamentalisme dels practicants, cosa que dificulta la comprensió i la tolerància entre els homes.

— Enmig de tots aquests avenços, els infants estan patint la intolerància social; com més s'accentua el desenvolupament industrial i tecnològic, hi ha més infants maltractats, rebutjats, abandonats, i més nens i nenes que moren.

— Aquest món és molt complex; el país on nosaltres vivim, i tots els altres, són un, però amb fortes interdependències d'uns països respecte als altres. Seria necessari que tant el pensament com l'acció política actual poguessin entendre que els grans problemes de la humanitat —la fam, la pau, la pobresa, les economies, l'emigració...— no poden ésser assumits amb òptiques parcials, locals o partidistes.

— El repte d'aquest tercer mil·lenni s'haurà de forjar sobre la possibilitat que les iniciatives d'igualtat i les iniciatives de diferències en el món es puguin retrobar i donar-se la mà.

Descobrir fonts d'esperança per a tots, donar sentit i significat a l'existència de cada home i de cada infant és una de les grans fites, no només de la política, sinó també de l'educació, que tenim per endavant i hem d'afrontar per saber viure, en el món d'avui, amb dignitat com a persones i com a professionals.

EL SISTEMA EDUCATIU ESTÀ CANVIANT

En el nostre país, de manera més concreta, mentre encara s'estava portant a terme la implantació de la Llei general del sistema educatiu —LOGSE—, que ha contribuït a dinamitzar la vida de les escoles i que no ha arribat a desenvolupar-se plenament, sorgeixen noves realitats:

— Les escoles comencen a omplir-se de nenes i nens procedents d'altres nacionalitats, i la majoria són fills d'immigrants.

— El Partit Popular aprova en el Parlament una nova llei orgànica; pel seu contingut, ve a ésser una contrareforma de la reforma que encara no s'havia consolidat.

— S'aprova una llei anomenada «de qualitat», que s'emmarca, amb caràcter general, en la planificació de les polítiques neoliberals d'arreu del món.

— S'identifica la qualitat amb la «qualitat total», model empresarial americana.

— La institució pública i democràtica que és l'escola, amb la nova llei, deixarà de ser-ho. És un atac des dels poders de l'Estat a l'escola pública en la seva dimensió de solidaritat, d'integració, d'interculturalitat.

— Malgrat els esforços de molts mestres, l'escola pública, l'escola de tots, s'empobreix; hi resten majoritàriament les nenes i els nens amb problemes d'integració, nenes i nens amb dificultats, infants en situació de risc.

— Augmenten els convenis amb l'ensenyament privat, generalitzant les subvencions al segon cicle de l'educació infantil (nens i nenes de tres a sis anys).

— S'avança cap a la confrontació entre l'escola privada i l'escola pública, a la qual es redueixen els recursos econòmics, en benefici de la primera.

— S'oposa el concepte de *ensenyament-aprenentatge* al de *educació*.

— Es busca una elit, una minoria, que gestioni l'economia, les tecnologies.

— Es planteja un currículum elitista per a l'elit; l'escola del capitalisme total, per competir, per governar.

— Es divideix el cos únic d'ensenyants, separant els directors.

— Es corre el gran risc que l'educació no sigui de qualitat per a tots i sobretot, referint-nos als més petits, es produeix:

- El trencament de la primera etapa del sistema educatiu —l'educació infantil— per a nens i nenes de zero a sis anys, exclouent els de zero a tres del sistema educatiu, reforçant el caràcter assistencial en aquestes edats, i donant-los la categoria de «preescolar»; nom que, ja en la seva expressió lingüística, porta a la marginació.

- El fet que la llei no reconeix i castra la gran conquesta social i educativa —reconeguda per la gran majoria de famílies— que han comportat i comporten, en el nostre país, els centres educatius per als petits, coneguts com a «escoles bressol», «escuelas infantiles» o «casas de niños».

D'altra banda, comptem, des d'una dimensió positiva, amb el bagatge d'una llarga història de treball educatiu de qualitat, amb mestres valuosos i compromesos, i un ric conjunt d'experiències acumulades, de reflexions, de projectes; és la trajectòria d'una manera de fer escola, de pedagogia viva portada a la realitat, que ens permet afrontar el futur de l'educació amb esperança.

En aquesta difícil realitat que el poder polític està imposant i que obra amb tantes contradiccions, caldrà plantejar-se i superar els paradigmes dominants, fent sobresortir i defensant, com a valors, els drets de tots els homes i els drets de tots els infants; i en aquest camp, fer de mestre té un paper important.

LA IMATGE DE L'INFANT ESTÀ CANVIANT

La majoria d'investigacions de les neurociències i de la psicopedagogia d'aquests darrers anys ens confirmen altra vegada que:

— des del naixement els infants tenen unes possibilitats infinites, il·limitades;

— els primers anys de vida són importants, més aviat determinants, per al futur de cada persona;

— les estructures del cervell no estan predeterminades ni codificades en néixer, sinó que poden assumir canvis dinàmics i selectius, i la interacció entre les bases genètiques i els estímuls que reben de l'ambient produeixen canvis estructurals i funcionals que van modelant el cervell i proporcionant-li unitat i singularitat;

— les interaccions amb els ambients on creixen els infants —casa, escola, barri, poble o ciutat— poden afavorir o inhibir el desenvolupament de les seves potencialitats infantils; de com s'eduqui o no cada nen i nena, en dependrà, tant en els aspectes intel·lectuals com afectius, la seva vida futura.

L'acceptació d'aquestes proposicions posa en mans de la societat i de l'educació una gran responsabilitat, però dóna, al mateix temps, una gran llibertat i seguretat; el paper dels educadors s'haurà de forjar en un decidit compromís fonamentat en els recursos i potencialitats de cada infant.

Per això els infants petits ja no poden ésser considerats com a éssers predeterminats biològicament, com a «projectes de persona», febles, dependents, poc capaços, objecte d'atencions i preocupacions, com la història ens ha anat presentant al llarg del temps, sinó com a persones amb plenitud de capacitats i possibilitats; cada nen i cada nena són constructors de la seva pròpia història i protagonistes del seu propi desenvolupament, des del naixement.

Cada infant és, de fet, una persona, un «subjecte de drets», i haurem de dir-ho i defensar-ho moltes vegades.

— La Convenció Internacional dels Drets dels Infants, aprovada per les Nacions Unides l'any 1989 i ratificada pel nostre país el 5 de gener de 1991 es converteix en una llei que reconeix, com a drets, aquestes consideracions i valors; regula la protecció, defensa i desenvolupament dels drets personals, cívics i socials per a tots els infants del món.

— Moltes comunitats autònomes, a través del seus parlaments regionals, han legislat, a més, buscant maneres de concretar, en el seu àmbit geogràfic, aquesta responsabilitat. Però, malgrat tants esforços, aquestes lleis, que són un important referent a favor de la infantesa, encara no es porten a terme.

En aquest context, dibuixat amb pinzellades massa ràpides, assumint les grans contradiccions de la societat i del moment en què vivim, sentint i patint la greu regressió a què s'aboca el sistema educatiu, però amb ferma confiança i creient en els valors dels infants més petits, tot mirant el present i el futur, ens proposem i volem educar i fer de mestres.

EDUCAR

Perquè educar és, sobretot, formar persones; persones amb la gran complexitat dels seus pensaments, dels seus coneixements, amb els seus sentiments i afectes, amb les seves emocions i desitjos, angoixes, alegries, amb les seves memòries i fantasies, creant les condicions perquè tinguin valors, criteris i recursos per desenvolupar-se en la vida. Entenem l'educació en termes constructivistes, considerant cada persona autora i protagonista de les seves descobertes, dels seus processos d'aprenentatge i, en definitiva, del seu projecte de vida.

Educació dels infants en l'espai escola serà, doncs, ajudar cada nen i cada nena a desenvolupar plenament totes les seves capacitats, les de tots i les de cadascun i cadascuna, en totes les dimensions de les seves personalitats, fent possible que vagin descobrint el món, aprenent a partir de les pròpies vivències, de les seves experiències, emprant tots els llenguatges possibles, i convivint en solidaritat amb els altres; però educant-los per a un futur desconegut, com diu la dita, «el més segur és que qui sap» el que passarà d'ací a vint-i-cinc o cinquanta anys. Els infants d'avui han d'ésser capaços d'afrontar allò desconegut, i això marca la manera d'educar.

Tenim la certesa que tots els infants, en néixer, estan dotats de mil capacitats i possibilitats neuronals, que les adquisicions bàsiques les construeixen en els primers anys de vida, i l'educació pot ésser la resposta i ajuda més positiva per aconseguir-ho plenament. Una educació entesa com un tot coherent, cohesionat, que eduqui en la llibertat, la independència personal, l'expressió i la comunicació, l'autonomia..., que en formaran la capacitat crítica.

L'educació és, sens dubte, el difícil «art de l'equilibri» que es mou en mil contradiccions, que reclama i necessita la pedagogia de l'equilibri i que converteix el mestre en un professional de l'equilibri.

Però cal pensar, de totes maneres, que en la realitat d'avui, plena de greus conflictes, l'educació mai no és neutra; s'hauran de definir primer quins valors es volen portar a terme, què es vol assumir en la formació dels infants; s'haurà

de decidir si es vol una educació per la igualtat, per a tots, o una educació per l'exclusió, per a uns pocs infants; perquè el poder no pot estar mai al costat de l'oferta, sinó de la demanda; i donar o retornar el poder a la demanda és més democràtic que acceptar el control de l'oferta; no fer-ho augmentaria les desigualtats. I aquest és un dels dilemes actuals que cal resoldre, i que implica participació i compromís responsable.

Als professionals, als mestres, els toca apostar decididament per una «educació de qualitat», que assumeixi plenament la vida de cada infant amb tots els seus valors i les seves contradiccions, en aquesta realitat complexa i canviant, però oberta al futur, sense caure en el pessimisme de les moltes dificultats i entrebancs que tenim al davant, i convençuts que la utopia de l'educació és possible, però exigeix compromisos personals i professionals.

FER DE MESTRE

Seria massa fàcil i demagògic dir que per portar a terme l'acció educativa dels petits calen bons mestres; o dit d'una altra manera, que el mestre ho és tot, i que només d'ells depenen gairebé els bons resultats. També seria fàcil acceptar la derivació que la societat fa tantes vegades, delegant les seves responsabilitats a uns professionals socialment febles com són els mestres, i després oblidant-se'n.

Per respondre a aquestes fàcils imatges, caldrien persones genials, extraordinàries, potents, sàvies, incansables, capaces de tot i, si fos necessari, amb poders sobre tot. Serien persones monstres, omnipotents i dominadores, o màgiques.

D'entrada, voldria fugir radicalment d'aquesta imatge de prepotència i supraseducació que exigeix i espera que els mestres tinguin totes les solucions, de tot; la relació amb les persones no pot ésser mai una relació d'omnipotència, de dominació. Al contrari, la imatge del mestre s'ha de forjar, avui més que mai, des de la humilitat, des de la senzillesa, des de la inseguretat, des de l'actitud que busca, que prova, que revisa, que rectifica, amb capacitat d'acció reflexiva dinàmica, serena i esperançadora. Perquè només des d'aquesta perspectiva els educadors podran acostar-se al gran risc i misteri que suposa l'educació.

QUÈ ÉS FER DE MESTRE? QUIN POT ÉSSER EL SEU PERFIL?

Tampoc no és fàcil fer de profeta, anticipant el que vindrà; no es pot definir *a priori* la seva funció, el seu paper i les seves característiques. Només podem fer-ne aproximacions, potser intuïcions per anar buscant des de la reflexió i l'experiència elements aclaridors del que suposa el compromís educatiu amb els infants i amb la societat.

Accepteu les reflexions personals com a iniciatives, suggeriments que intento aportar com uns elements, aïllats, potser desordenats i que són fruit de la bona voluntat i de l'experiència professional; vénen a ésser com peces soltes d'un gros puzzle que té moltes dimensions i molts colors diferents, i que cadascú haurà d'anar integrant, fins a poder retrobar, entre tots, les característiques bàsiques que poden configurar la tasca de fer de mestre amb vista al futur, en la complexa realitat que estem vivint; vull desmitificar, doncs, la imatge d'un mestre omnipotent, que sap de tot i que té respostes per a tot, per situar el seu paper en la realitat i en la veritat.

ÉSSER MESTRE

El mestre és un ésser del seu temps, i això cal entendre-ho en la dimensió de la universalitat més oberta. M'agradaria recuperar una afirmació de fa molts anys, que feia la Marta Mata quan deia en una xerrada a Madrid que recordo molt bé: «la mestra, el mestre, és una dona, un home, que surt del poble per servir el seu poble».

El mestre és, doncs, una persona com totes les altres: és del poble; segurament amb molts valors i amb moltes dificultats, com tothom; amb il·lusions i frustracions, amb inquietuds i preocupacions, amb èxits i també amb fracassos; i que «surt» del poble, de la realitat concreta, per descobrir, per buscar, per estudiar, per enriquir-se i poder enriquir; potser té, a diferència dels altres, la voluntat d'aprendre, de servir, de retornar; la idea de *servei* es podria entendre com una voluntat decidida, les ganes d'ajudar, de compartir, de comunicar, d'enriquir, de rebre, d'aprendre dels altres per retornar al poble, amb la seva acció i treball, els valors de la seva preparació rebuda, i la riquesa de la seva acció reflexionada.

La noció de *poble* avui reprèn la nova dimensió d'universalitat, de futur canviant, amb totes les seves contradiccions i deixant entreveure els nous camins i les noves exigències que caldrà afrontar.

Jo no crec, doncs, en aquest mite de la vocació que s'expressa moltes vega-

des com una il·luminació, un sentiment, una crida o un desig transcendent... Penso sincerament que el mestre es fa i es va formant a partir del propi treball, de la pròpia acció, qüestionant-se moltes coses, fent-se contínues hipòtesis, provant, fent, rectificat; és l'acció reflexionada, enriquida amb les aportacions de les ciències, compartida amb tots aquells que l'han precedit en aquesta trajectòria educativa i amb els companys que estan al peu del canó; es tracta de buscar l'equilibri per fer «art i ciència de l'educació», en cada realitat concreta. I això no és fàcil!

EN COMUNITAT

Cap mestre no està sol ni pot sentir-se sol; és membre d'un equip humà —els mestres— i d'una comunitat de vida que és l'escola, com a institució educadora. Aquest sentit de pertinença s'ha d'entendre com un sistema integrat de comunicació, en què cada persona, cada mestre, és un sistema de relació; cadascun té una història, una formació, una opinió, uns criteris des del punt de vista personal i cultural que, tot mirant els infants, comparteix amb els altres companys i amb els adults que són mares i pares dels nens; i tots ells, en estreta comunicació amb el món exterior, el «fora escola», on hi ha la realitat, on hi ha la vida. S'haurà de «saltar el mur» que deia en Loris Malaguzzi i que saltant-lo s'obren a les dinàmiques d'intercomunicació i d'intercanvi entre tots.

Treballar així talla el sentiment d'angoixa, d'aïllament, de soledat, perquè la identitat de la funció educadora s'arrela precisament en un col·lectiu social en el qual cada mestre és un membre més de l'equip, en forma part; fer de mestre no pot ésser una tasca individual ni personal; permet convertir el jo personal en un nosaltres, com a garantia de solidaritat i de corresponsabilitat.

Cap institució educativa, d'altra banda, pot educar sola; també eduquen la família, els mitjans de comunicació, els creadors..., estímuls positius o negatius que surten per tots costats. Com a mestre caldrà sentir-se membre d'un equip de mestres, en relació amb els pares i les mares, arrelats en un barri o poble determinat, obert a totes les realitats socials, en permanent comunicació i intercanvi, per aportar i rebre la riquesa que cadascú té. Així es poden configurar unes coordenades bàsiques de política educativa que caldrà desenvolupar i definir per marcar les línies de futur en què cadascú podrà anar retrobant el seu espai concret.

Podríem introduir la idea de *professionalisme col·lectiu* en què professionals i famílies comparteixen la responsabilitat de l'educació.

ALGUNS RECURSOS IMPORTANTS

Ésser mestre avui em sembla que deu comportar:

a) *Ésser sobretot un professional compromès*

Amb la realitat, amb la vida, amb el món, amb un mateix.

Si fer de mestre comporta la participació en un procés de construcció social, sembla lògic que per portar-lo a terme, cal estar en condicions d'assumir un «compromís». El compromís és, precisament, la garantia de la pròpia responsabilitat; és la manera d'aportar tot el que un té, vol i sap, el millor d'un mateix, per canviar, per transformar, per aconseguir un món més just, més lliure, més feliç, i ajudar els infants a introduir-se en un món de valors que els ajudi, també a ells, a ésser ells mateixos i feliços. El compromís neix sempre de la curiositat, de l'interès, de la sorpresa, i es va forjant en les eleccions que des de la infantesa s'han anat prenent; és el gran aprenentatge de la infantesa.

El mestre, doncs, com a ciutadà del món i del temps, necessita estar informat, conèixer, interessar-se, preguntar-se els perquè de les coses, esbrinar-ho en les raons profundes per anar-se formant opinions i criteris sobre tot el que succeeix, per interpretar així els esdeveniments que l'envolten, i acceptar responsabilitats encara que sigui en les petites coses; comporta també saber decidir, triar, seleccionar. Fer-ho exigeix una coherència entre el que un pensa i les actituds que després adopta en totes les coses de la vida quotidiana i professional, i que poden tenir també una dimensió cultural, social o política més determinant.

Només des del vessant del compromís personal amb un mateix es pot arribar al compromís professional i social, i es poden aconseguir noves fites personals, buscar la veritat i servir-la, i reconèixer alhora els propis límits. Tot això va configurant l'estructura d'un pensament, d'uns valors i unes idees que permeten adequar la manera de pensar amb la manera de viure. És el triomf de la coherència portada a la vida de cada dia i a l'activitat professional; i aquesta coherència és una garantia de tranquil·litat i pau; aconseguir-la depèn de cadascú.

Ajudar els infants, des de molt petits, a interessar-se i descobrir-ho tot, a triar, a assumir responsabilitats d'acord amb el nivell de les seves capacitats és avançar cap al compromís adult.

b) *Ésser un professional amb esperit crític*

En conèixer i dominar la informació, en seleccionar-la i descodificar-la per un costat, i en anar incorporant les seves idees i pensaments personals, enriquits

per la reflexió i el contrast amb els altres, per l'altre, cada persona va formant-se una opinió, un criteri; és el seu criteri, personal o professional. Fidels a aquest criteri cadascú ha de poder dir, en totes les situacions, el que pensa de les coses, expressar la pròpia opinió davant dels fets i esdeveniments, prendre posicions en totes les situacions de la vida, portant a terme unes actituds ben concretes que siguin el reflex de la seva manera d'ésser i de fer. Això porta al fet que, moltes vegades, una persona no coincideixi amb el que els altres diuen o fan, tant en l'àmbit personal com professional, o en qualsevol altre ordre de la vida: polític, cultural, social, per exemple.

El gran enemic que tenim en aquest moment per poder formar criteris sans, lliures, independents, són les televisions i els mitjans de comunicació de masses, que intenten, a través de la gran majoria de programes i escrits, desparitar tot distraient, tergiversar els fets i esdeveniments fent-ne unes interpretacions parcials o subjectives, si no tendencioses, o buscant l'homogeneïtzació de pensament i actituds que crea persones dependents, sotmeses, fàcilment manipulables. Ésser crític és, doncs, una capacitat, una actitud, una manera de viure la coherència i el compromís professional.

El mestre d'avui ha d'ésser un professional crític, amb opinions i criteris fonamentats; crític amb les realitats, amb les lleis i les normes, amb la vida; pot ésser la veu que, posant-se al costat dels infants, aporti aires nous de renovació i transformació que ajudin a «construir», des de la veritat.

Educar infants amb opinió, amb criteris, capaços d'anar més enllà del món que se'ls dona fet, crítics, és la millor garantia perquè esdevinguin persones compromeses i capaces de transformar la realitat.

c) *Ésser un professional amb un gran bagatge cultural*

La informació es transforma en coneixement i el coneixement en cultura. La cultura ha estat sempre un procés d'adaptació de les civilitzacions al medi; vinculada als processos d'emancipació i de llibertat, d'igualtat; cal només mirar ara als carrers de tots els pobles i escoltar les veus col·lectives que s'aixequen amb el crit del «no a la guerra», i recuperen així la pròpia identitat de la seva funció. La cultura és una visió de la realitat; és la consciència del nostre paper social, una manera de transformar l'ambient, l'entorn. L'accés a la cultura, a la bona cultura, és una garantia de formació sòlida per als mestres. Construir un bon marc cultural per viure la poesia, per deixar-se portar pel sentiment musical, per gaudir d'un quadre, per gaudir de la bellesa d'unes imatges..., representa l'interès per conèixer, per saber i saber més, per sentir i per aprendre a admirar; representa la creació que transmet sentiments positius, vivències i emocions nobles i es converteix en font de plaer. Gaudir amb

la cultura, sentir la cultura, crea cultura; i aquest és un bon bagatge per als mestres d'avui.

Apropar els infants a la cultura, a l'art, a la bellesa, a la natura és contribuir a desvetllar els sentiments íntims més nobles, que són la font de benestar i de plaer.

d) Redefinir un món de valors

Els infants, els nens i les nenes petites, són el més important! Nens que, en la realitat d'avui, viuran un demà desconegut. Quins valors cal plantejar-se? Assumint la visió de conjunt de l'educació, caldria potenciar com a actituds i aptituds bàsiques:

— la *creativitat*: com a capacitat d'afrontar i resoldre situacions inesperades, sorpresives, noves;

— la *flexibilitat de criteri*, que suposa la capacitat d'observar, d'interessar-se, de conèixer, d'escoltar, de negociar;

— la *confiança en si mateixos*, fonamentada en la reflexió, la fermesa de criteris, la capacitat d'assumir riscos, de comprometre's;

— la *solidaritat*, entesa com la capacitat de col·laboració, de coparticipació, de lluitar per la justícia social, i que implica l'acceptació de les diferències, la tolerància;

— la *versatilitat* o capacitat d'aprendre a aprendre, d'aprendre per ells mateixos, de dominar les competències instrumentals bàsiques abans que l'adquisició d'habilitats tècniques;

— els *principis ètics* per viure com a ciutadans del món amb dignitat com a persones.

És iniciativa i feina del mestre saber triar els moments, les condicions, les propostes, els esdeveniments significatius i vitals per plantejar la pròpia intervenció; es tracta d'estructurar l'experiència educativa per portar-ho a terme.

Tot això, com salta a la vista, és molt més que preocupar-se per «les noves tecnologies i l'anglès».

e) Afrontar les contradiccions

A més de les dificultats objectives per fer realitat aquesta proposta educadora, hi ha una sèrie de dificultats en el món interior dels mateixos mestres que desconcerten, punxen i fan mal; caldrà afrontar-les i assumir-les. Assenyalem algunes de les contradiccions més significatives:

— En un món de progrés, de ciència, de tecnologia; en un món dinàmic que avança, es produeixen les més grans tragèdies humanes de guerra, de fam, d'exploació, de misèria...

— Amb vista al futur, amb els nous reptes i exigències socials, amb el desig natural de modernisme, d'innovació, de conquesta del segle XXI, com transmetre les adquisicions i els valors del passat.

— La nova llei del sistema educatiu que imposa l'Administració de l'Estat, i que en diuen «de qualitat», però que desconeix les capacitats dels infants en els primers anys de vida i limita els seus drets; ignora les aportacions científiques i exclou els més petits del sistema educatiu, menyspreant la rica trajectòria d'educació infantil d'aquest país; que diu que vol ésser igualitària, però que crea desigualtats des del primer moment, i que vol transformar l'escola privatitzant els serveis.

— Des d'un punt de vista personal i més professional, com es pot integrar el treball ben fet, conquerit, del qual ens sentim segurs, amb tot allò que cal revisar, rectificar, canviar per millorar; com es pot compaginar el que realment som professionalment com a mestres, amb el que ens agradaria i volem ésser; com es pot equilibrar la necessitat de veure resultats de la feina educadora amb els menuts, a curt termini, amb la convicció que l'educació és una construcció a llarg termini, i com es pot compaginar els conceptes *educació* i *assistència*.

Què cal fer? En la meravellosa *Gramàtica de la fantasia* en Gianni Rodari, tot plantejant aquella «llibertat creadora», aquell «pensament divergent», en què es convida els infants a ésser eters transgressors dels esquemes habituals, dels models conformistes, capaços de saltar el mur, les barreres de la banalitat, de les imposicions sense sentit, de la buidor, hi trobem un referent estimulador i un bon model, que cal assumir com a fets de gran complexitat.

I ja acabo. Hi ha molts elements aïllats, com deia en començar. És hora d'integrar, a casa, el gran puzzle que té peces de mil formes i colors, però en totes les peces del qual hi ha el caliu de la il·lusió, de la lluita i de l'esperança. I tot això és el que fa que el *vell* ofici de mestre sigui, amb totes les seves dificultats i contradiccions, un *bell* ofici.

M'agradaria acabar amb la reflexió poètica d'en Martí i Pol, cantada amb la coherència de sempre d'en Lluís Llach («Germanies», *Temps de revoltes*, 2000, CD):

Vull somiar el demà sense la nosa i el pes d'un vent caduc que entela els ulls i els lleva força i delit per lluitar. Tot el que m'heu donat és un espai de foscor i el meu anhel és clar i encès com el desig que m'empeny a cantar. [...] Vull somiar el meu demà ple de la força i el goig d'estimar «Vull somiar el demà»	Dóna'm la mà per fer camí cap al gran llac dels somnis. Dóna'm la mà hi ha un horitzó que ens crida de molt lluny. [...] Dóna'm la mà Dóna'm la veu i proclamem que tot està per fer tot és possible avui, fem sentir arreu com s'exalta el vell desig d'un món millor «Dóna'm la mà»
--	--

BIBLIOGRAFIA

- APPLE, M. *El conocimiento oficial: La educación democrática en una era conservadora*. Barcelona: Paidós, 1966.
- BECK, U. *La sociedad del riesgo*. Barcelona: Paidós, 1998.
- BELL, D. *El advenimiento de la sociedad postindustrial*. Madrid: Alianza, 1976.
- DENCİK, L. «Crecer en la era postmoderna; la situación del niño en la familia actual». *Acta Sociológica*, vol. 32.
- FAURE, E. *Aprender a ser*. Madrid: Alianza, 1973.
- FREIRE, P. «Escuela pública y educación popular». A: *Política y educación*. Mèxic: Siglo XXI, 1992.
- GIROUX, H. *Los profesores como intelectuales: Hacia una pedagogía crítica del aprendizaje*. Madrid: Paidós, 1990.
- GOYETTE, G.; LESSARD-HEBERT, M. *La investigación-acción: Funciones, fundamentos e instrumentos*. Barcelona: Laertes, 1988.
- HARGREAVES, A. *Profesorado, cultura y postmodernidad: Cambian los tiempos, cambia el profesorado*. Madrid: Morata, 1996.
- *Una educación para el cambio*. Barcelona: Octaedro, 1996.
- IMBERNON, F. [coord.]. *La educación en el siglo XXI: Los retos del futuro inmediato*. Barcelona: Graó, 1999.
- LERENA, C. *Educación y sociología en España*. Madrid: Akal, 1987.

- PABLOS, J. C. de. *El papel del profesor en una sociedad en cambio*. Granada: Universidad de Granada, 1997.
- RODARI, G. *Gramática de la fantasía*. Barcelona: Aliorna, 1998.
- SANTOS GUERRA, M. A. *Enseñar o el oficio de aprender*. Rosario: Homo Sapiens, 2001.
- TEDESCO, J. C. *El nuevo pacto educativo*. Madrid: Anaya, 1998.